

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРА ТА СИНЕРГЕТИЧНІ ЕФЕКТИ КЛАСТЕРІВ У ЗЕЛЕНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Розглянуто кластери як перспективні соціально-економічні форми співробітництва влади та бізнесу, спрямовані на прискорення процесів реформування житлово-комунального господарства. Доведено доцільність кластеризації у сфері зеленого господарства (на прикладі м. Харкова).

Ключові слова: *зелене господарство, реформування, кластери, синергетичний ефект.*

В умовах прискореного зростання міст, бурхливого розвитку промисловості особливого значення та актуальності набувають проблеми покращання екологічного стану певних територіальних утворень. На сьогоднішній день складні екологічні ситуації мають міста Київ, Кривий Ріг, Чернівці, Нікополь, Одеса, Ялта та більшість обласних центрів України. Для районів критичних та складних екологічних ситуацій характерні дуже високий рівень індустріалізації, велика кількість населення, значна інтенсивність транспортних засобів, найвищий ступінь забрудненості природного середовища – 70%, що межує зі смертельним для біосфери і є загрозливим для здоров'я людини.

Перехідні екологічні ситуації характерні для районів з меншим ступенем забруднення довкілля (50–60%), але з виснаженими, вичерпаними природними ресурсами (Придніпров'я, Кіровоградщина, Харківщина). Ці райони мають стан, близький до загрозливого.

Несприятливі екологічні ситуації є і у районах з напіввиснаженими природними ресурсами й частково (20–40%) забрудненим природним середовищем (Полісся, Карпати) [1].

Метою статті є аналіз кластерів як перспективної соціально-економічної форми співробітництва влади та бізнесу, спрямованої на прискорення процесів реформування житлово-комунального господарства.

За даними Міністерства екології та природних ресурсів України, у Харківській області основними стаціонарними забруднювачами атмосферного повітря є підприємства теплоенергетичної, нафтогазовидобувної та цементної галузей. Сумарний внесок цих підприємств у забруднення атмосферного повітря області складає більше 90%. За січень 2011 р. максимальні концентрації перевищують гранично допустимий норматив у 1,2–2,4 раза. Середньомісячні концентрації знаходяться на рівні або перевищують відповідні середньодобові гранично допустимі концентрації в 1,1 раза. Повторюваність випадків перевищення максимальної разової концентрації в цілому по місту складає 0,7% за пилом та за сажею – 1,4%. Індекс забруднення атмосферного повітря в цілому по місту за всіма інгредієнтами складає 4,12 (у грудні 2010 р. цей показник склав 4,87) [2].

Атмосферні забруднення мають несприятливий вплив на загальну захворюваність населення. Існує зв'язок між інтенсивністю забруднення повітря і станом здоров'я жителів певної території, зростанням хронічних захворювань, таких як атеросклероз, хвороби серця, рак легенів та захворювання верхніх дихальних шляхів.

Залежність між динамікою шкідливих викидів у атмосферне повітря та кількістю зареєстрованих захворювань верхніх дихальних шляхів продемонстрована на рис. 1.

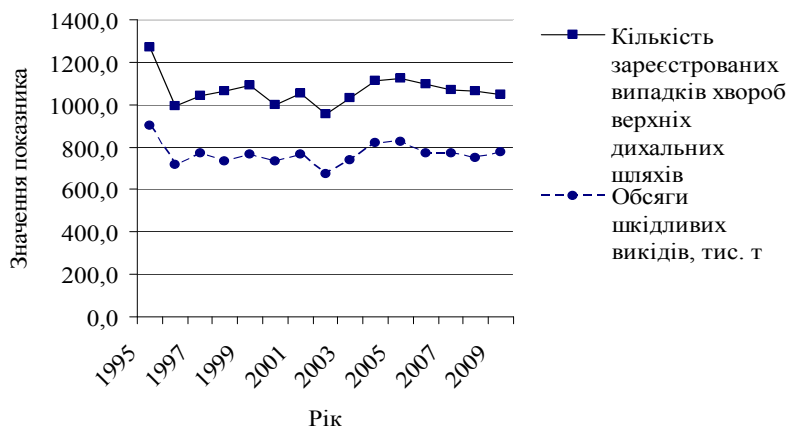

Рис. 1. Графічна залежність кількості захворювань та обсягів шкідливих викидів у повітря (на прикладі Харківського регіону) [3]

Як видно з рис. 1, криві розташовані паралельно одна до одної, зберігаючи однакові тенденції до спаду/зростання, що підтверджує зазначену вище тезу про залежність кількості захворювань від обсягів шкідливих викидів у атмосферу.

Підвищити якість міського середовища можна лише за умови здійснення великого комплексу організаційних, технічних, технологічних, архітектурно-планувальних, проектних та інших робіт. Найбільш ефективний метод покращання екологічних характеристик міського середовища – фахове озеленення міських територій.

Функції з озеленення міських територій виконують підприємства зеленого господарства, які в більшості належать до комунальної власності. Утримання зелених насаджень загального користування здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Відносини, які виникають між підприємствами зеленого господарства й розпорядниками бюджетних коштів, органами місцевого самоврядування і місцевими адміністраціями на сьогодні законодавчо не визначені. Внаслідок цього бюджетне фінансування утримання зелених насаджень в містах та інших населених пунктах нижче від мінімальної потреби.

Аналізуючи стан галузі озеленення міських територій, можна виділити такі проблеми [4, с. 138–140]:

1) на рівні об'єкта галузі – ландшафтного впорядкування (озеленення та благоустрою) відкритих просторів. Існуючі озеленені простори знаходяться у стані повільної стагнації, що погіршує екологічний, естетичний, функціональний стан як середовища окремих населених пунктів, так і області в цілому;

2) на рівні планування та проектування – відсутні програмні й планові документи з утримання та подальшого розвитку об'єктів озеленення області як єдиної системи, що складається з елементів озеленення міст, сіл, позамісь-

ких відкритих просторів різних типів; відсутня науково-інформаційна база для їх розробки. Слід додати, що не розроблена професійна експертиза доречності та якості запропонованих рішень, а також контролю за виконанням, стихійний розвиток проектних послуг для приватного сектора;

3) на рівні управління – дефіцит ресурсів (фінансових, кадрових, інформаційних, організаційних). Зазначимо, що відсутня цілісна управлінська структура, адекватна завданням галузі та професійного контролю за виконанням рішень. Крім того, діюча нормативно-правова база не адаптована до вимог Європейського союзу.

4) на рівні матеріально-технічної та виробничої бази – недостатня кількість, занепад та застарілість обладнання, розплідників, оранжерей та технології виробництва зеленого господарства. Слід зазначити, що відсутні професійні виробничі ділянки обслуговування зелених насаджень у містах області;

5) на рівні фінансування – орієнтація на затратну модель використання бюджетних коштів та благодійних внесків;

6) на рівні споживання – активізація процесів розшарування суспільства за різними ознаками, першочергово за фінансовою спроможністю; поява фінансово спроможних замовників з потребою ландшафтного упорядкування території на високому рівні, що відповідає світовим стандартам.

Наведені вище дані свідчать про те, що зелене господарство потребує реформування. Одним із перспективних напрямів на шляху підвищення ефективності функціонування цієї галузі є застосування механізмів кластеризації. Враховуючи актуальність цієї проблеми, статтю присвячено аналізу можливості формування кластерних форм господарювання у житлово-комунальному господарстві (на прикладі зеленого господарства).

Реалізація кластерних ініціатив у сфері житлово-комунального господарства є мало дослідженою проблемою. Комплексно не розглядалися і прикладні проблеми формування та функціонування кластерів у зеленому господарстві, значення якого все більше зростає в умовах антропогенно трансформованого середовища. Процес утримання зелених насаджень загального користування слід розглядати як поєднання різних підгалузей сфер народного господарства в їх співробітництві з інститутами інфраструктури, науковими установами, державними органами влади тощо. Сутність цього підходу полягає у тому, що тільки сумісна праця зазначених структур, як єдиного соціально-економічного організму, є новим поштовхом до ефективного розвитку галузі.

Кластер з озеленення можна визначити як комплекс територіально сконцентрованих та взаємопов'язаних підприємств з вирощування та утримання зелених насаджень, об'єктів інфраструктури, наукових організацій, місцевих органів влади, закладів освіти, діяльність яких спрямована на покращення умов озеленення міських територій та випуск власної конкурентоспроможної продукції (посадкового матеріалу) з метою підвищення економічного добробуту регіону.

Потенційна структура кластерної форми господарювання в галузі зеленого господарства подана на рис. 2.

Важливим етапом створення кластеру є виділення підприємств, що відносяться до його ядра. Термін «ядро кластера» поки не має єдиного узгодженого визначення через значну кількість кластерних утворень у всьому світі.

Погоджуючись стосовно трактування даної дефініції з Р. Хасановим [5], зазначимо, що під ядром кластера розуміють одно чи декілька підприємств, здатних виробляти якісну продукцію для потреб більшості учасників кластера та у довгостроковій перспективі – покращувати конкурентоспроможність своєї продукції».

У кластері з озеленення як ядро пропонуємо обрати СКП «Харківзеленбуд», оскільки воно виконує роботи з оновлення та утримання зелених насаджень м. Харкова. Склад інших учасників кластера формують підприємства та

Рис. 2. Потенційна структура кластера з озеленення (м. Харків)

установи, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням озеленення. Важливе місце у кластері займають місцеві органи влади (Харківська міська рада), що виконують функції основного замовника для підприємств зеленого господарства та за умови створення кластера здійснюватимуть його підтримку; а також освітні та наукові установи, зазначені на рис. 2.

Практично впровадити принципи кластеризації у галузь житлово-комунального господарства можна, ґрунтуючись на визначених законодавствах формах державно-приватного партнерства, а саме в формі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи. Ця теоретична позиція знайшла своє підтвердження в національній нормативно-правовій базі. Так, відповідно до п. 3 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 26 квітня 2000 р.

№ 91, «спільною діяльністю вважається господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними» [6].

Отже, створення кластера у сфері благоустрою (на прикладі озеленення) спрямоване на вирішення ряду практичних завдань (рис. 3).

Рис. 3. Цільові орієнтири розвитку кластера з озеленення

Враховуючи світовий досвід кластеризації, визначаємо, що існують очевидні переваги кластерів над іншими формами об'єднання. Проте визначити їх ефективність кількісно і в повному обсязі досить складно. Через це у сучасній економічній літературі все більше уваги приділяється визначенню синергетичних ефектів, які виникають в процесі діяльності інтеграційних структур. Аналізуючи результати наукових досліджень вчених економістів, зазначимо, що механізм розрахунку величини цих ефектів недостатньо визначений. Тому на наш погляд, доцільно приділити увагу аналізу та формуванню чіткої методології роз-

рахунку ефектів взаємодії підприємств кластера, що утворюють синергетичний ефект.

Поняття синергії об'єднує такі три основні характеристики: системність – узгоджена взаємодія частин системи, які утворюють певну цілісність, єдність (поєднання, інтеграція, злиття певних частин); взаємовигідність утворення системи для її складових частин, які об'єднали зусилля або ресурси; результат функціонування системи надає додаткові переваги, ніж сума тих, які отримані окремими частинами до об'єднання у систему.

Таким чином, синергетичні ефекти можна визначити як результат функціонування інтегрованої системи (в нашому випадку – кластера), який дозволяє отримати додаткові переваги від об'єднання нефінансових суб'єктів господарювання з кредитно-фінансовими установами, закладами освіти, органами місцевої влади, що перевищують суму ефектів, які були б отримані окремими членами без об'єднання в систему.

Г.А. Семенов та О.С. Богма [7, с. 178–179] пропонують визначити синергетичний ефект кластера таким чином:

$$CSE_t = SEM_t + CEP_t + CEU_t + CEK_t + CEO_t + CEOE_t + SED_t + SEKP_t, \quad (1)$$

де CSE_t – сумарний синергетичний ефект кластера на момент часу t ;

SEM_t – синергетичний ефект масштабів;

CEP_t – синергетичний ефект продажів;

CEU_t – синергетичний ефект підвищення ефективності управління;

CEK_t – синергетичний ефект капіталів або фінансово-інвестиційний синергізм;

CEO_t – синергетичний ефект оптимізації оподаткування;

$CEOE_t$ – синергетичний ефект операційної економіки;

SED_t – синергетичний ефект диверсифікації;

$SEKP_t$ – синергетичний ефект за рахунок комбінування ресурсів.

Проте, на нашу думку, цей метод характеризується значним ступенем складності кількісного вираження ефектів і не вирішує поставленого завдання.

Оскільки зелене господарство має свої галузеві особливості, загальну величину синергетичного ефекту кластера з озеленення пропонуємо визначити як економію грошових коштів від формування інтегрованої кластерної структури:

$$ZSE_t = Pr_t + PrD_t + EПВ_t - I_t, \quad (2)$$

де ZSE_t – величина загального синергетичного ефекту на певний момент часу t ;

Pr_t – величина додаткового прибутку від ліквідування недозавантаження виробничих потужностей та розширення діяльності підприємства;

PrD_t – додатковий прибуток, отриманий за рахунок диверсифікації діяльності інтегрованої кластерної структури;

$EПВ_t$ – економія поточних виробничих витрат;

I_t – додаткові інвестиції на реконструкцію і розширення.

Узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що кластерні структури є перспективним напрямом на шляху реформування галузі житлово-комунального господарства, що дозволяє вирішити проблеми фінансування досліджуваної сфери та отримати додаткові переваги від інтеграції влади та бізнесу.

Список використаної літератури

1. Атаманюк Ю.А. Науково-обґрунтоване озеленення – дієвий засіб у поліпшенні екологічного стану міського середовища / Ю.А. Атаманюк // Міське господарство. – 2010. – № 4. – С. 29–33.

2. Стан довкілля в регіонах України // <http://www.ecobank.org.ua/state/Pages/default.aspx>

3. Динаміка викидів шкідливих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря // http://uprstat.kharkov.ukrtel.net/ua/stat/stat_inf/navk_seredov.html

4. Димченко О.В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління: монографія / О.В. Димченко. – Х.: ХНАМГ, 2009. – С. 356.

5. Хасанов Р.Х. Реализация региональной промышленной политики с использованием кластерных подходов / Р.Х. Хасанов // <http://www.pmjjobs.net/art/7.doc>

6. Підприємницьке право // <http://ebk.net.ua/Book/PP/11-1.htm>

7. Семенов Г.А. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки / Г.А. Семенов, О.С. Богма. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – 244 с.

Рассмотрены кластеры как перспективные социально-экономические формы сотрудничества власти и бизнеса, направленные на ускорение процессов реформирования жилищно-коммунального хозяйства. Доказана эффективность кластеризации в сфере зеленого хозяйства (на примере г. Харькова).

Ключевые слова: *зеленое хозяйство, реформирование, кластеры, синергетический эффект.*

Considered clusters as emerging socio-economic forms of cooperation of the Government and business, to accelerate the process of reforming housing and utilities infrastructure. Proven effectiveness of their use of green infrastructure: the case of Kharkov.

Key words: *landscaping, reforming, clusters, synergetic effect.*

Надійшло до редакції 15.04.2011.